

HUMANİZM'DEN ÖNCE ALMANYA'DA DİL VE EDEBİYATIN GENEL DURUMU

Dr. M. ŞÜKRÜ AKKAYA

Alman Dili ve Edebiyatı Doçenti

Ortaçağ'ın sonlarına doğru hayatın bütün sahalarını kaplıyan sarsıntı tabiatıyla ilim ve edebiyat alanında dahi kendini göstermişti. Bilindiği üzere Ortaçağ'da kilise yalnız din, işlerinde değil, dünya işlerinin ve ilimlerinin düzenlenmesinde dahi kendini biricik yetki sahibi sayardı. Onun için ilmî araştırmalar da ancak kilise tarafından onaylandıği takdirde makbuldü. İlim, teolojinin bir kızı olmak zorunda idi. İnsanların saadet ve felâketinin, tanrının elinde bulunuşu ve Tanrı ile insanlar arasında biricik irtibatın kiliseden ibaret oluşu zihniyeti, Ortaçağ hristiyanlığını dünyadan kaçınan, kendini itikâfa veren ve bütün amacını öte dünyaya çeviren bir varlık haline koymuştu.

Fakat insanların içerisinde yenilmez bir kuvvet olarak yaşayan, kendini hayata vermek, tabiatın saik kuvvetlerine uymak, hayatın muhtevasını bu dünyada dahi aramak temayüllerini kökünden söküp atmaya imkân yoktu. Kilise, aracılık ederek bu temayülü dindirmeğe uğraşıyordu; bir taraftan dünyadan kaçınmayı telkin, diğer taraftan dünyevî cihete göz yummakla idare etmeğe savaşıyordu. Fakat köylülerde, bilhassa şehir halk tabakası arasında dünyevî temayül arttıkça, dünyadan kaçma ve iytikâfa kapanma ciheti bir ideal olmaktan uzaklaşıyordu. Tedricî olmakla beraber gittikçe çoğalan burjuvalığın layik tabakalarında layiklığın derunî ruhu, hayata yönelme, nefsini tanıma, kilisenin metalibi ile gerçek hayatları arasındaki farkları ayırt etme kuvveti, hristiyanlıkla dinsizlik arasındaki görgüleri akiyde işlerinde, islâm dini dahi olsa, birdüziye daha çok öğrenme hevesi sürekli bir şekilde artmakta idi. Ruhaniliğin, kilise düşünüş tarzında taş kesilmiş gibi direnmesine mukabil lâyük tabaka tarihî gelişme unsuru olmuştu.

Önceleri dünya tarihi olaylarında birinci plânda yer alan şövalye kültürünün, yükselmekte olan burjuva sınıfı tarafından köşeye atılmasile ulusal kültürün türlü imkânlarına yol açılmıştı. O vakitlere kadar birleşik durumunu korumuş olan Batı Ortaçağ kültürü, zengin muhtevalı en aşağı yarım düzineye bölünmekle kalmamış, yüksek kültürün inkişafına istidadı olan diğer bütün sahalar da gelişmeğe başlamıştı: İlimler, sanatlar, tarihçilik, devlet ilmi, dinî kültür ve güzel yazılar kavimlerin fitrî-tarihî kabiliyet ve gelişmelerine uyarak inkişaf etmekte idi. Bu emsalsiz manevî servet bilhassa ulusal dilin üstün bir yer tutmasına yol açmıştır¹

¹ Walter Götz, 403 ve XXIII.

Ortaçağ sonunda asilzade ile burjuva cemiyet şeklinde itibar görme temayülünde, birbirine temas veya biri diğeri aşma suretinde gözüken geçit belirtileri bu devrin edebî eserlerinde de kendini gösterir; yani birbirinden tamamıyla ayrı, zıd tip şekil arzetmezler. Fakat yalnız dil cephesinden durum mütalâa edildiği takdirde XV. yüzyılda bazı yenilikler belirmeye başlar. Dil alanındaki bu yeniliklerin tam XV. yüzyılda ortaya çıkışının sebebi, Ortaçağ birleşik yaşayışının bu çağlarda çökmesi, türlü özel kudretlerin yükselme didinmesi ve Ortaçağ edebî dilinin münferit hayatı koruyucu mahfaza ile saklamamasından ileri gelir.

Dil değişiklikleri: Kısmen yalnız lehçelerde olmuş, kısmen lehçe ile yazı dili bir arada yürümüş ve nihayet yalnız yazı dilinin gelişimi suretinde olagelmıştır. Maamafih bu değişiklik Alman dilinde ilk defa olagelmış değildir. XI. yüzyılın sonlarında Almanların Fransaya tahsile gitmeleri, XII. yüzyılda Fransız şövalye destanlarının almancaya çevrilmeğe başlanması ve Fransız şövalye kültürünün Almanca'ya var kuvvetiyle nüfuz başlanması, Ortaçağ Almanya'sının hayat şekliyle edebiyatını kökünden değiştirmekle kalmamış, Alman diline de derin bir surette müessir olmuştu. Fransızcadan iktibas edilmiş olan ve kısmen hâlâ bugün bile tutunmakta olan sayısız kelimeler, Alman dilinin tuttuğu yeni istikametini zahiri alâmetini teşkil ederler.

Bununla beraber fransızca'dan yapılan iktibaslar yalnız kelime hazinesine inhisar etmemiş, bazı son ekler de (ie, ieren < ier) alınmıştı. Bununla beraber Almanca'ya giren kelimelerin çoğu XV. yüzyılda ortadan kalkmıştır; buna mukabil hümanizm dolayısıyla lâtince ile, başta İtalyanca'dan bilhassa harp terimleri olmak üzere, Roman tesiri başlamıştı. Yabancı kelimelere müradif Almanca kelimelerin katılması da hoş gider bir haldir. Türkçemizde de Arap ve İran tesiri dolayısıyla aynı hale rastlanır ¹

Şövalyelik dünya görüşünün Almanya'ya intikalinde mutavassıt rol oynaması dolayısıyla Hollanda dilinden de iktibaslar olmuştu. Heinrich von Veldeke gibi şövalye ruhu taşıyan, saray düşünüş ve yaşayış tarzının canlı bir surette tasvirine inzıam eden edebî şekil güzellikleri dolayısıyla XIII. yüzyılın içerilerine kadar nüfuzu devam eden, kuvvetli bir Alman edebiyatı mümessilinin Hollandalı oluşu bu tesir keyfiyetine kâfi bir delildir.

Önceleri anmıya değer bir derecede varlık gösteremiyen Alman orijinal nesri, orta yüksek almanca devrinde, başta zorluklarla karşılaşmakla beraber, zorluklar yenilmiş ve gelişmişti. Bilginlerin lâtince yazma modası, nazımda elde edilmiş olan beceriklilik, Alman nesir yazısının gelişmesine engel oluyordu. Meselâ: 1230 yılında yazılmış olup ilk Alman hukuk kitabı sayılan "Saksonya Aynası = Sachsenspiegel,, nin ²

¹ Doğru dürüst, hayırlı uğurlu, nöbet sırası, bin hezar v. b. gibi.

² Az aşağıda andığım H. Sperber'in «Alman dilinin tarihi» eserinde XII. yüzyıl

müellifi Eike von Repkow eserini önce lâtince yazdığını, sonradan almanca'ya çevirirken zorluk çektiğini nakleder. Bu ilk denemelerden sonra Alman dili yeni ve muhakkak surette önemli bir tatbik sahası bulmuştur¹.

Alman dilinde derli toplu metin halinde yazılmış nesre XII. yüzyılın başlarına kadar pek az sayıda raslanır. Eski yüksek almanca münferit misallerini gördüğümüz Alman dilinde va'z, incili tercüme, şerh ve saire keyfiyeti, 12. yüzyılda tekrar ortaya çıkar; 13. ve 14. yüzyıllarda mutasavvıfların faaliyetleri dolayısıyla hayli şümüllü bir şekil almış ve reformasyona doğru bu vadideki orijinal işlemlerin hacmi gittikçe artmıştır.

Orta yüksek Almanca'nın kemal çağında faaliyette bulunan fransiskan vaiz ve mutasavvıf Berthold von Regensburg (ölümü 1272) Alman dilinde va'z hususunda bütün akranını gölgede bırakacak kudrette bir şahsiyet olarak durur. Önceleri büyük lirik şair Walther von der Vogelweide nasıl içli türkülerıyla halkı tehyiç etmişti ise Berthold de ateşli va'zlarıyla halkı teshir etmişti. Halkça, destanî, dramatik tarzı, telkinlerini takviye için araya kattığı hikâyeler, menkabeler, cinaslar ve saire ile heyecanlı hitabeler yapar ve dinleyicilerini sürüklerdi². Diğer cihetten şövalyelikle ruhaniliğin çökümü tasavvuf ceryanına yol açmıştı. Her türlü haricî kudrete karşı mücahedeyi inkâr eden, yalnız insanın iç yaşayışını akide ve muamelede hareket hattı olarak alan mutasavvıf üstadlar kendi yaşayışlarını, dini-felsefî sistemlerini ifade için Alman diline bir sıcaklık, tenevvü' ve canlılık getirmişlerdi. Tasavvuf mensuplarının bütün Almanya'ya yayılmış olmaları, birbirleriyle sıkı yazışmaları ciheti de, o vakitlere kadar mutad olan lâtince yerine, ana dili Almanca'yı kullanmalarına saik olmuştu.

Dikkate şayandır ki, Alman dilinin asıl kurucusu olan Luther, İncil ile Augustinus müstesna, diğer kitapların hepsinden ziyade mutasavvıfların va'z yazılarından istifade etmiş olduğunu bizzat kendi ifadesiyle teyit eder³.

Alman diliyle nesir yazılarının gelişmeye başlamasıyla, eski manzum roman yerine, tedricen mensur roman çıkmaya başlamıştı. Daha XIII. yüzyılda, kahramanını Artus sofrası yaranından Lanzelet'in temsil ettiği almanca nesir romanı yazılmıştı. Fakat dar manadaki asıl roman ancak XV. yüzyılda gelişme göstermiştir. 1350 yıllarında saray destanı büsbütün ortadan kalktıktan sonra, bu tarzı okşayan ve Fransız, İtalyan, Lâtin kaynaklarından elde edilen bir edebî nevi', mensur roman, ilkin

müelliflerinden bahsedilirken 20-30 yıl sonra telif edilmiş olan «Saksonya Aynası» ifadesinden, kitabın aynı yüzyılda yazılmış olduğu zihniyeti hasıl oluyorsa da, XIII. yüzyıla aittir.

¹ Hans Sperber, *Gesehichte der deutschen Sprache*, s. 60-75.

² Wilhelm Scherer, *Gesehichte der deutschen Literatur*, s. 234,

³ Hans Sperber, s. 73-76.

asilzade çevresinde çıkmış ve XVI. yüzyıl boyunca popüler şekil alarak, her yerde satışa arz edilecek şekilde basit tabırları yapılmış ve yayılmıştır. Bu yüzden bunlara "halk kitapları,, demek mutad olmuştur. Önceleri manzum olarak işlenmiş olan konular, kısmen başka kaynaklara dayanmak suretiyle, yeniden yayılmaya başlamıştır. Sayısız bir şekilde yazılan türlü konudaki bu romanlarla lâtife mecmuatı, ezcümle "Eulenspiegel,, kitapları, XVI. yüzyılda yayılan nesir alanının cüz'î bir kısmını teşkil eder. Mamafih genel olarak romanları koruyan asilzade çevrelerinde ciddi muhtevalı hümanist romanlar da yer almıştır¹.

XII. inci yüzyılın ikinci yarısında alman dilinde yazılmasına şahit olduğumuz vesikalar, ilk önce batı-güneyde ortaya çıkmaya başlar. Alman dilinde yazılan ilk devlet kanunu "Mainz ülke asayışı=Mainzer Landfriede,, adı verilen ve 1235'de telif edilmiş olan metindir. Speyer şehir tarihi vesikalarından aynı yüzyılın sonlarına (1284, 1297) ait kırallık fermanları vardır ki, bunlar XIV. üncü yüzyılın başlarında çoğalmaya başlar. Alman dilinin tarihî tasvirlerde kullanışı keyfiyeti de XIII. yüzyıla raslar. "Eike von Repkow,, 'a izafe edilen "Dünya Kroniki,, bu vadide emsaline tekaddüm eder ve XIV. yüzyılın başlarında aynı eseri idame eden, meselâ "Yukarı Ren Kroniki,, adlı telif gibi, muâkipler görünür. Orta ve Aşağı (kuzey) Almanca vesikalar daha sonraları ortaya çıkar.

Mensur tarihî nakiller XIV. yüzyılın sonlarına doğru tutunmuş ve XV. yüzyılda Alman dilinde güzel yazılar artık kuvvetle gelişmiştir. Bu edebî nevide ifade genel olarak sade ve basit bir şekil arz eder ve eski manzum eserlerin nesre tahvili ile tercümelemler, dolayısıyla halk kitapları bu tarza katılırlar. Realist ifade tarzı XV. yüzyılda başlar, XVI. yüzyılda müthiş bir şekilde alevlenir. "En kaba ta'bir en doğrusu,, düstûru yer alır.

XV. yüzyılın sonlarına doğru, Almanya'ya nüfuz eden humanizm bir taraftan doğrudan doğruya taklit, diğer taraftan dil öğretiminin şekillenmesi, dil bilgisi, Yeniçağ insanının mantıkî eğitimi suretinde müessir olmakla beraber Almanca, tam büyük ölçüde gelişme yolunu tuttuğu bir anda hayli zarar görmüştür: Bir yönden doğrudan doğruya halkça karakter taşımayan yazılar çok şümüllü bir şekilde lâtin kisvesine bürünmüş, diğer yönden, hümanizm dolayısıyla ortaya çıkan yeni lâtincedenin cazibesi almancanın tekrar oldukça kuvvetli bir şekilde köşeye atılmasına yol açmıştır; 1570 yıllarında basılan kitapların yüzde yetmişî lâtincedir. Fakat bu andan itibaren almanca tedricen üstün duruma geçmeye başlamış ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru lâtince nisbetini aşmıştır.

Alman diliyle yazılmış olan dualarla İncil tercümeleri kısmen XIV. yüzyılda, daha çok olmak üzere XV. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. XVI. yüzyılda Reformasyona hizmet maksadiyle kaleme alınmış olan ya-

¹ Wilhelm Scherer, s. 264-268,

zılar dolayısıyla almanca kitap dili olarak fevkalâde bir şekilde yayıldığı gibi protestanlık dolayısıyla de kilise dili almanca olmuştur.

XVI. yüzyılın başlarında, bilhassa Luther'in "Eylül İncili,, ni çıkardığı 1522 yılından itibaren, Alman dilinin şekli, bilhassa Luther'in durumuna, yani dil birliği, yabancı nüfuzu ve dil ayıklanması, gramercilerin kaide-leriyle yaşamakta olan ifade tarzına bağlı bir hal arzeder. Fakat bu muhtelif unsurlar kesin olarak birbirinden ayıramamıştır. Yabancı unsurlara karşı savunma hareketi ekseriya yaşamakta olan ifade tarzına dönüşle birleşir. Dil üstadlanca dil kaidelerine uyma keyfiyetinin, lâtın dilinin özelliklerini kabul etme suretinde telâkki edilişi nadir değildir. Lâtincenin nüfuzu başta tercümelere kendini gösterir. Zamanın iliklerine işlemiş olan lâtince tesirinin tamamıyla ortadan kalkması ve halkın yaşamakta olan, ifade tarzının içten duyulması ciheti Luther'in İncil tercümeleriyle elde edilmiştir.

Ana dilinin gelişmesi hızı türlü çevrelerde kendini göstermeye başlamıştı. O vakitlere kadar üniversitelerde takrirlerin münhasıran lâtince yapılmasına mukabil Paracelsus, Basel 'de (1526-28) derslerini almanca takrir etmişti. Lâkin az yukarıda işaret edildiği gibi humanizmin tesiri ile lâtince üstün yer tutmaya başlamış ve bu misal devam etmemiştir. Üniversitelerde lâtincenin atılması ancak XVII. yüzyılın sonlarında muvaffakiyet elvermiştir ¹.

Yeni müşterek yazı dili-kançlaryaya dili: XII. yüzyıl edebiyatında dil birliğine doğru bir gayret sarfedildiği müşahede edilmekle beraber muhtelif bölgelerde olan şairlerde lehçe tehalüfü kendini gösterir. Yukarı Alman (Güney) toprağında oldukça geniş ölçüde bir yazı dil birliği vardır; fazla lehçe hususiyeti taşıyan unsurlar atılmıştı. Fakat kelimeler sarayca - kibarca olmadıklarından değil, daha ziyade ifade edilecek mefhumun nahoş olması dolayısıyla atılırdı.

Yeni yüksek Alman dil yazısı, bu işaret ettiğimiz orta yüksek almanca çağında gelişmiş olan edebî dil birliğinin bir devamı değildir; bu hususta başlıca kançlaryalarda - saray kalem odalarında - olagelen gelişme âmil olmuştur. Münferit bölgelerin kançlaryalarında, daha orta yüksek almanca çağında, safi lehçe tarzının üstünde, kısmen eski dil şeklinin alıkonması, kısmen de küçük siyasî birlikler çevresinde bir tesviye yapılması suretiyle bir dil şekli husule gelmişti².

Papalık kayserlik mücadelesinin şiddetini kaybettikten sonra, Bav- yera'lı kayser Ludvig'in zamanında, yeniden alevlenmesi ve Papalık makamının Almanya'yı afaroz etmesi bir taraftan halkın Roma kilisesinden yüz çevirme temayülünün beslenmesine, diğer taraftan, aynı zihniyet saikasıyla, sarayda Alman dilinin eskisine nazaran daha geniş ölçüde yer almasına yol açmıştı. Kayser Ludvig'in hükümdarlığının

¹ Behagel, s. 146-147 ve 83-84.

² Aynı eser s. 184-189.

ilk yıllarında kançlaryasında lâtinçe vesikaların henüz bol olmasına karşı, 1330 yıllarında Almanca vesikalar gittikçe üstün dereceye çıkmıştı. 1340 yıllarından itibaren kayser, lâtinçeyi ancak kilise ile olan yazışmalarına inhisar ettirmiştir.

Kayserlik kaleminin bu hareketi, başka resmî makamlarda dahi taklit edilmiş, meselâ Frankfurt şehir idaresinde önceleri lâtinçe olarak tutulan hatıra ve hesap defterleri artık Almanca yazılmaya başlamıştı. Halk diline daha yüksek kıymet verilmiye başlanmasının, Dante'nin İtalya'da dönüm noktası yaratan "Halk Dili üzerine,, yazisiyle münasebattar olduğu düşüncesi de yersiz değildir. Zira Dante'nin çevresiyle Ludvig'in muhitinin irtibatta oldukları, başkaca da teyyüt etmektedir. Bununla beraber, bu hareketler müşterek bir dilin gelişmekte olduğunu ifade etmez. Çünkü kayserlik kalem odalarında vesikaların çoğunun, fermanı alacak olanın lehçesiyle yazılması mütaddı. Fakat Ludvig'in halefleri zamanında, bilhassa sürekli bir dil tesiri yapacak şartlan haiz olan IV. Karl çevresinde durum bambaşka şekil almıştı.

IV. Karl'ın Almanya'ya model ülke olacak şekilde türlü yönden geliştirdiği Bohemya, muhtelif lehçeler arasında aracılık edecek bir anlaşma dilinin, olgunlaşmasına bilhassa müsaitti. Çünkü ülkenin Alman sekene dil bakımından, bir kere kuzeyde orta alman lehçesi, güneyde Avusturya ve Bavyera çevresi olmak üzere iki lehçe grubundan tereküp etmekte idi. Bir de şehirlerde, bilhassa Prag'da bu iki ana lehçe mümessillerinden başka, Almanya'nın çok türlü bölgelerinden gelerek yerleşmiş olan göçmenler tabiatıyla birbirleriyle konuşup anlaşıyorlardı. Bu çeşitli lehçe mensupları arasında olagelen fikir mübadeleleri dolayısıyla birtakım fonetik değişmeler husule gelmiştir ki, bu olay ertesi çağlarda yeni yüksek alman yazı dilinin nüfuzunun gittikçe artmasında en önemli faktör olmuştur.

IV. Karl'ın kalem odasının imtisal numunesi suretindeki tesiri hususunda, burasının Alman devletinin en yüksek idarî makam oluşu bu çevredeki yetkili kişilerin yüksek itibarları gibi âmiller de müessir olmakta idi. Prag çevresinin İtalya humanistleriyle ne kadar yakın münasebattar olduğuna, bundan önceki sayıda "Humanizm'in çıkış ve yayılışı,, adlı yazımda işaret etmiştim.

Yeni almancanın güzelleşmesi hususunda lâtincenin zarif üslubunun tatbiki düşüncesi de bayağı tabii bir haldi ; zira İtalya bu alanda modellik yapmıştı. Hatta klâsik belagat üslubunun - türlü cümle kısımlarının paralel bir şekilde kuruluşu, basit bir mefhumun iki veya üç sinonim tâbirle ilâveten belirtilmesi ve sairenin- alman nesrinde gittikçe artmak suretiyle nasıl tutunduğunu adım adım izlemek mümkündür. Bununla beraber klâsik lâtin üslubu, bazan Almancanın bünyesini bozacak şekilde, menfi tesir yapmaktan da hâli kalmamıştır.

Alman nesrinin Bohemya'da, humanist olarak yetişmiş yazmanların elinde, olgunlaşarak "Ackermann aus Böhmen = Bohemyah Akkerman,,¹ yazısında kemâlin zirvesine erişen itibarı, bu yazıların yalnız kayserlik sarayı gibi kibar bir çevrede çıkmış olmasından değil, aynı zamanda ertesini çağların isbat ettiği üzere, istikbale sahip modern bir dil sanatını haiz bulunmasından ileri gelmektedir.

Klâsik tesir altındaki yazı tarzının yayılması hususunda önceleri lâtince, XV yüzyıldan itibaren Almanca olarak telif edilen "Belagat, İnşa,, kitaplarının çok yardımı olmuştur. Bu kitaplar, ana dili grammerinin henüz emeklemekte olduğu bir çağda kaleme alınmış olmaları dolayısıyla, Alman vesika ve mektup üsluplarına, bilvasıta Alman nesrine yaptıkları tesir bakımından çok dikkate şayandırlar. Bununla beraber bu tesir pek de sevindirici mahiyette değildir: Klâsik ifade zihniyetinin Alman ifade güzelliği ve berraklığı ile telif edilebileceğinin anlaşılmasına karşı, daha bugün bile içinden çıkılmaz bir şekil arzeden, Alman resmî ifadesinin husule gelmesine de âmil olmuştur.

Klâsik antik irfanın ihyası tesiriyle Alman dili türlü yollardan gelişmiştir. Lüksemburg hanedanının çökümü ve millî kilise emeliyle ortaya çıkan Hus taraftarlarının kargaşalığı dolayısıyla dil gelişiminin sıklet merkezi XV.yüzyılda Prag'dan güney Almanya'ya, Habsburg hanedanının merkezi Viyana'ya intikâl etmişti. Bu suretle yeni Alman yazı diline güney Alman lehçesinin tesiri hayli artmıştır..

Sonraları, I. Maximilian zamanında (kırallığı 1486, kayserliği 1508-1519) Habsburg hanedanının kuvvetli bir şekilde yayıldığı anda, diğer lehçeler arasında aşağı (kuzey) Alman bölgesinde dahi müşterek, devletin bütün ülkelerinde okunabilen bir kançlaryaya dili günün problemi olmuştur. İmtisal nümunesi olacak bir Alman yazı tarzının ortaya çıkmasında Maximilian'ın kâtibi Niklas Ziegler'in himmetleri ertesini çağlarda çok takdir edilmiştir. Türü kançlaryalar arasında hızlanan gayret dolayısıyla bir taraftan tam manasıyla güney Almanca lehçe hususiyeti taşıyan belirtiler köşeye atılıyor, diğer taraftan, meselâ orta Alman sarayında yukarı (güney) almancanın özelliklerinden bazıları kabul ediyor ve bu suretle bir muvazene kurmak yolunda adımlar atılıyordu.

1454 de Meissen, Thüringen hükümdarı Mülayim Frederik'e geçmişti. Oğulları Ernst ile Albrecht, Dresden'de müştereken hükümet icra ediyorlardı. Müşterek yazı dilinin gelişimi hususunda bu birleşen Thüringen-Saksonya kançlaryasının hareket tarzı da bilhassa önemlidir. Bohemya ülkesine komşuluğundan başka, Hus savaşları yüzünden bir çok Bohemyah mültecilerin Dresden'de yerleşmeleri dolayısıyla dilin, bura-

¹ Bilhassa 1399 da kaleme aldığı bu diyalogıyla tanınmış olan Johannes Ackermann, geniş bilgisi, sanatlı işlenmiş nesri, zarafeti, biribiri ardına sıraladığı tabloları tasvirdeki vakur ihtişamıyla son Ortaçağ edebî simalarının en orijinal şahsiyetini temsil eder: Wilhelm Scherer s. 268.

da geçirdiği değişiklikler de verimli olmuştu. 1484 de Thüringen ülkesi tekrar iki kardeşe geçtiği vakit, Ernst, payitahtını Thüringen'e naklettiğinden, Meissen kançlaryasının hususiyetlerini de buraya intikal ettirmişti. Oğlu Hakim Frederik'in zamanında bu kançlaryaya dilinin itibarı, Luther dolayısıyla kesin olarak artmıştı. Ertesi yüzyıllarda Meissen'in en temiz Almancanın konuşulduğu yer sayılması, bu olaylarla ilgilidir. Bundan başka tam bu sıralarda Albrecht'in Mainz baş peskoposluğuna seçilmesi (1480) de dikkate şayandır. Zira birçok rayhstag'ların Mainz'da toplanması, kararlarının burada basılması dolayısıyla, ertesi çağlarda dil bakımından model tutulmak itibarına mazhar olmuştu.

Aşağı Almanya'da bilhassa Dortmund, Lübeck ve Magdeburg'da dahi hiç olmazsa XIV. ve XV. yüzyıllarda bir muamele dili gelişmiş, fakat ömrü kısa olmuştur; XVI. yüzyılda hertarafı kaplıyan müşterek-yüksek Almanca tarafından köşeye atılmıştı. Bu aşağı Almanca birtaraf-tan, Almancaya başkaca nasip olmyan bir surette, yakın ticarî münasebetler dolayısıyla İskandinavya dillerine en kuvvetli bir şekilde müessir olmak, diğer taraftan kuzey hukuk kitaplarının tâ güney bölgelerine kadar yayılmış olmasıyla, yüksek Almancaya tesir etmiş bulunmak bakımından önemlidir.

Yalnız Hollandada, Alman devleti camiasından ayrılmış olması dolayısıyla, aşağı Almanca lehçesi yazı dili olarak da tutunmuştur¹

Aşağı Almanca, Hansa şehirleriyle Şlezvig - Holştayn'da, diğer bölgelere nisbeten daha uzun zaman tutunmuş, Reformasyon'dan sonraki çağlarda dahi vesikalarda kullanılagelmiştir. Hatta Hamburg senatosu 1610 yılına kadar halka yaptığı tebliğlerde aşağı almancayı kullanırdı.

Kitap basımı zanaatının ortaya çıkışından sonra dahi mahallî basım dilleri lehçenin fevkinde „bir birlik arzederler. Almanya'nın çok muhtelif bölgelerine ait basımlar birleşik bir dil kisvesine bürünmüş görünürler. Yazı dilinin gelişiminde bu basım dillerinin önemli tesiri olmuştur.

Kısaca tasvirine uğraştığım inişli yokuşlu, dolambaçlı uzun yollar-dan geçen Alman müşterek yazı dilinin tablosu büyük din ıslahatçısı Luther'in becerikli elinde toplanarak vuzuh kesbetmişti,. Önceki denemeler, hamleler hep hazırlık mahiyetinde idi. Ahenkli bir mozayik tablosunun münferit cüzlerini teşkil eden bu hazırlıklar Luther'in dehasıyla şekillenmiş ve gelecek yüzyılların meşimesinden doğarak Batı âlemine geniş ölçüde ışık saçacak olan Alman irfanı bu suretle muhtaç olduğu canlı, renkli, zengin geniş ifadeye sahip olmak imkânını elde etmişti. Luther tam şuurlu bir şekilde kayserlik ve Saksonya kançlaryaya dillerini kendi tatbik ettiği dile temel olarak almıştı. Maamafih Luther'in birleşik dil hususunda kançlaryaya tarzından faydalanması fonetik cihete şamildi; kelime hazinesinde kançlaryalarla tezat halinde idi. 1300 yıllarından

¹ Hans Sperber s. 76-84.

beri yazı faaliyetinin sıklet merkezi, yukarı (güney) Almanyadan orta Almanya'ya kaymış ve bu suretle orta almanca kelime hazinesi daha Luther'den önce edebiyatta önemli tesir elde etmişti. Onun için yazı dilinin kelime muhtevası, genel olarak, orta Almanca karakteri taşır ve bunların orta alman toprağı üzerinde mal edilmesi kolaylıkla mümkün olabilmıştır¹

Edebiyata gelince: Kilise skolastik iliminin zirvesine eriştiğı, Papalık makamının, III. İnosans'ın şahsında, dünya kudretlerine karşı kendi kudret iddialarını savurduğu çağlarda, Almanya'da Walther von der Vogelweide'nin kafa tutan şiirleri çınlıyor, Gottfried von Strassburg hülyalı sevgilerini, taşkın duygularını büyümlü mısralarla kutluyor, Wolfgang von Eschenbach, Parzival'ini şüphenin gecelerinden, ye'sin uçurumlarından geçirmek suretiyle hayatın manasını soruyordu. Orta yüksek Almancanın en derin sezişli şairlerinde nefse itimat kuvveti yükseliyor, şövalyeliğın hayat telâkkisinin ve sınıf şuurunun temeline dayanan, layikliğın vakarının yeryüzünde yapacağı ödevlerin büyüklüğünün ifadesi olan mağrur, erkekçe duygu kendini gösteriyordu. Yeni bir dünya duyusunun müjdecileri Almanya'da dahi görünmiye başlamıştı. Layik zümrenin her sahada kuvvetli bir iştirak hissesinin bulunduğu, Batı ülkesindeki umumî Rönesans hareketinin ön tarihine ait olan bu belirtiler yazık ki münferit kalmış ve gereğı gibi yayılmamıştır.

Buna rağmen daha Wolfram'da, yani akiyde işlerinde aykırılık gösterenlere karşı bir düziye şiddetli takibat yapıldığı çağda, hıristiyan olmıyan inançlara karşı garazsız, hazımlı bir tavrın tecellisi çok dikkate şayandır. Zaman zaman beliren bu rafizilik aleyhine kilise bazan çok kanlı bir takibatta bulunmakla beraber, hareketi ancak tazyik etmiş, tamamiyle yenememişti. Pırıldıyan kıvılcım sönmemişti. Lâkin umumî ruh haletinin henüz gereğı gibi gelişmemiş olması, kuvvetli önderlerin Ortaya çıkmaması dolayısıyla durum yüzlerle yıl devam etmişti. Ancak Ortaçağ'ın sonlarına doğru bu rafizilik doğuran bir kudret, cezbeden bir hamle şeklini almıştı².

Esasen orta yüksek Alman edebiyatının seyri, genel olarak, dilin geçirdiğı merhalelere uyar. Fransız şövalye kültürünün Almanya'ya girmesi dolayısıyla dil alanında gördüğümüz tesir (bakınız yukarı) edebiyat sahasında da, belki daha kuvvetli olmak üzere, kendini gösterir. Saal kayserlerinden III. Heinrich'in Fransız prensesi Agnes von Poitiers ile evlenmesi, bu hususta başlangıç noktasını teşkil eder. Orta yüksek Alman edebiyatı, kudretli Fransız üstadlarının tesiri ile gelişmiş ve Heinrich von Veldeke'nin açtığı yolda yükselmiş, Hartmann von der Aue, Wolfram von Eschenbach, Gottfried von Strassburg'un kudretli ellerin-

¹ Behage), s. 190-192.

² Willy Andreas s. 26...

de klâsik devir kemâline ermişti. Yalnız geçit devresi olarak kabul edilen yuvarlak rakamla 1300-1500 yılları, edebiyatın çöküm devrini temsil etmesine karşı dil için, yukarda açıkladığımız üzere uzunca süren bir gelişme devrini teşkil eder.

Hümanizm dolayısıyla reformasyon devresine takaddüm eden iki yüz yıl, Alman edebiyatında kesin olarak çöküş ve geçiş çağıdır. Haçlı seferlerinin sonlarından itibaren Batı Hıristiyan âleminin büyük kavimler ailesine, müşterek maksatlara olan bağlılığı gitgide çözülmeye, ulusların kendi milliyetleri teşekkül etmeye başlamıştı. Müşterek kilise dili - lâtince-yerine uluslar kendi, dillerini kullanmaya başlamışlardı; millî edebiyat geliyordu. O vakitlere kadar hüküm süren yeknasak fikrî hayat yerine renkli, canlı bir tenevvü' geçmişti. Batı insanlığında bir devrin fecri doğmakta idi. Yeni bir tarzda düşünmek, yeni araştırma metodu ve tasvir vasıtası kullanılabilmek için yeni görüşler, yeni ölçüler ve yeni zevk istikametleri beliriyordu. Bunların hepsi, Batının ruhen yeniden doğmasına müessir oluyorlar ve bir nevi aydınlanma devri ortaya çıkıyordu.

Diğer cihetten ülkelerin iç yapısında önemli değişiklikler oluyordu: Hükümdarlar kendi hanedan kudret ve nüfuzunun artmasına uğraşırken, zamanın edebî mümessili olan şövalyeler, zaruret yüzünden tuluatçı menzilesine düşüyorlar ve kuvvetlerini, gelişmekte olan, burjuva sınıfı ile mücadele yolunda yıprandırıyorlardı. XIII. yüzyıl boyunca süren ve Alman saray hayatını ortadan kaldırmak suretiyle orta yüksek Alman edebiyatını hırpalıyan temayüller Ortaçağ'ın sonlarına doğru zirvesine yükselmiş ve aynı temayüllerin tecellisi olarak ortaya çıkan asilzade-burjuva rekabeti iç savaş şeklini almıştı. İki tarafın benciliği umumun za'fına sebep oluyordu. Alman milletinin yabancılarla hâkimiyet mücadelesi XV. yüzyılda ancak zarar görmüş ve yayılma kudreti de duraklamıştı. Önceleri Avrupa'nın en kudretli silâh sahibi olan millet, Türkler'den Fransızlar'dan ve İsveçliler'den korkar olmuştu. Din, ilim, harp ve mal uğruna yapılan müthiş güreşler edebiyat ve estetik bilgilerine yer vermemişti. Yalnız el işine dayanan zanaat gelişebilmiştir. Resim alanında gelişme münferit, mevzii kalmıştı. Hülâsa: Burjuva hareketinin başlangıcından, tâ XVII. yüzyıla kadar, safiyet ve edebî bakımdan en iptidaî metalibi tatmin edebilecek, edebî bir sanat eseri ortaya çıkmamıştır.

Edebiyatta vezin, basit hece sayısına yahut ta büsbütün kaidersiz bir şekle inkilâp etmiş, dilde sada şekilleri o kadar bozulmuştu ki, bu durum bugünkü zevki ne kadar rencide ederse, orta yüksek Almanca'nın kemal çağı olan, XIII. yüzyılın iyi bir şâirini de aynı şekilde rencide ederdi. Bir sürü şairane konular ele almıyor, bazan kendi hüviyetini ifade eden şahsiyetler de görünmüyor değil, fakat bu nefis malzeme yüze göze bulaştırılıyor, kıymet taşıyan hiç bir eser yaratılmıyordu. Hohenstaufen hanedanı çağının, devrin zevkini temsil eden yüksek

kibar cemiyeti artık ortadan kalkmış olduğu için bu çağların estetik töreleri de kaybolmuştu. Önceleri bir Meryem Ana derecesinde tebciil edilen kadın, şimdi cadı diye yakılıyor ve ağza gelen küfürler savruluyordu: Hayasızlık bayılıcı törenler kutluyordu¹.

Önceleri yüksek cemiyetlerde dahi itibar gören gezgin şairlerin talihi artık küsmüştü; açlık, yoksulluk ve sefaletle bir de İtibar düşkünlüğü katılmıştı. Zamanın şâirinin sanatıyla birlikte sükut edişine Weinsberg'li Michael Beheim karakteristik bir misal arzeder:.. Büyüklere dalkavukluk vesaire suretinde yaranmıya çalışan, aynı zamanda yarı harpçi, yarı gezgin şövalye şâiri olarak Drontheim'den Sırbistan'a kadar olmak üzere Avrupa'nın türlü bölgelerinde, hükümdar saraylarında dolaştıktan, Viyana sarayında bir zaman tutunarak, 1462 Viyana muhasarasını manzum olarak kaleme alan bu seciyesiz adam, nihayet Heidelberg sarayında kabul görmüş ve hükümdarın (muzaffer Fredrik'in) harp icraatını terennüm etmiştir. Bu derbeder gezgin şâir tipine ertesini yüzyıllarda dahi hayli raslanır.

Eskilerle yenilerin, şövalyelerle burjuvanın siyasi, iktisadi sahalarda beliren mücadeleleri, tabiatıyla edebiyat alanında dahi kendini göstermişti. XV. yüzyılın münferit Alman hükümdarlarının şaray-şövalye edebiyatını büsbütün batmaktan kurtarma denemeleri de semere vermemişti.

Diğer cihetten ruhanî makamlar da kabalığa ve soysuzluğa karşı âciz durumda idiler. Bu suretle edebiyatın yalnız müşterek fikir muhtevası değil, aynı zamanda zemini ortadan kalkmış bulunuyordu. Biraz alâka gösterilen yerlerde müthiş salgın hastalık son tırpanı sallıyordu. Şehirlerde yükselmekte olan ilim hareketleri bu çöküntüyü durdurmıya kifayet etmiyordu. Kurulan bir sürü yüksek okullar, ulusal edebiyatın gelişmesine değil; uyuşmasına yaradığı gibi, halkın genel kültürü için de henüz müessir olacak durumda değildi. Diğer cihetten bir taraftan hak ve hürriyet uğruna mücadele etmekte olan şehirlerde vâkıâ edebiyata yer vermek isteniyordu ise de, burjuva vakariyle ahlâkı hedef tuttuğundan basit, didaktik şekil arzetmekte ve bu haysiyetiyle bir hamle kudreti taşımamakta idi.

Şövalyelik ruhunun nihaî olarak sönmesinden önce kayser I. Maximilian'm (1293-1519) şahsında bir daha parıldadığı zaman, saray şiirini yeniden ihya etmek emeliyle, kendi tarihi ile talihinin eski tarzda, bir kahramanlık kitabında allegorik şekilde aksettirilmesini arzu etmişti. Esas plânla bazı teferruatı, Maximilian'ın kendisi tertip etmiş olmakla beraber, hususî kâtibine yazdırdığı bu mensur romanlar, edebî bir hususiyet taşımazlar. Yalnız sona ermekte olan edebî bir devrin son numunesi ve başlamakta olan devrin temayülüne uyararak mensur yazılmış olması gibi özellikleri taşırlar².

¹ Wilhelm Scherer s. 243...

² Weber - Baldamus, Lehr = und Handbuch der Weltgeschichte. Cilt II. s. 109....

Başta.ışaret ettiğimiz üzere Ortaçağ sonu devresinde cemiyet hayatında, eski ile yeni temayüllerin yanyana veya biri diğerini taklit yahut aşma suretindeki belirtiler, edebî eserlerde dahi kendini gösterir. Tabiatıyla sosyal gelişimde olduğu gibi, edebî yöndeki devrim ve değişimde de, burjuvalığın yükselmesi ve asilzade zevk istikametinin çökmesi suretinde belirir. Yeni görüş ve kökünden değişen duyusla burjuva ruhî durumunun ve realist şekillendirme cihetinin nesir ve nazımda kuvvetle kendini göstermesine mukabil savaşmakta olan saray-şövalye edebiyatı akislerinin bariz bir şekilde taklit edildiği görülür. Mamafih şövalye edebiyatı, yeni burjuva üslûbuna bazı tâvizler yapmış ve kendisi de eski zerafetini kaybetmiş, kabalaşmıştı.

Diğer cihetten artık katılmış, basma kalıp şeklini almış olan "Sevgi türküsü=Minnesang,, aşağı tabakalara düşmüş ve bunlar arasında çağırılmıya başlamıştı. Yalnız tabiat ve sevgi motifleri, kılığını değiştirmiş bir halde, halk türkülerinde devam ediyordu; saray konuları yeni zevk istikametine uydurulmuştu. Türlü konuları sâde ve basit bir şekilde nakleden ve bir roman nev'i teşkil eden "halk kitapları,, Antik ve Hıristiyan menşe'li menkabe ve efsane malzemesinden besleniyor, yalnız okuyucuların zihniyet ve duyus tarzına göre naklediliyordu. Bilhassa I. Maximilian çağında bazı halk kitaplarının, kısmen Fransızcadan tercüme olmak üzere, el attıkları konulardaki şövalye kostümü hoş gider görünüyordu.

"Üstad türküsü=Meistergesang,, ne şövalye lirîğinden kalma şekil verilmiş ve ruhanî ilcaatla birlikte yeni bir sanat şiiri işlenmişti. Fakat sanatkârane olmiyan şekliyle küçük burjuva damgasını taşıyordu; buna rağmen bu çevrelerde uzun zaman tutunmuştu.

Tamamiyle başka tarzda olan iktisadî düşünüşle derinden değişen hayat duyusu dolayısıyla, edebi işlerde başka konular seçilmiş ve başka bir ifade tarzı ortaya çıkmıştı: Bayağı hakikatler şiir ve san'atta yükselmiye başlamış, günlük işlerle bunların özel haklarına ve münferit muhtevalarına büyük bir ilgi uyanmıştı. Konuyu teşkil eden nesne, mümkün mertebe tabiata sadık bir şekilde tasvir edilirdi. Hülâsa, gerek tasvirî, gerekse edebî sanatta realist tarz tamamiyle patlak vermiş ve kaypak ifade yerine kaba bir şekil ifadesi geçmişti. Şekillendiren irâde, şekilden ziyade konudan zevk alıyordu. Devrin sade zevkine muvazi olarak, vezin ve nazımdan ziyade nesri üstün tutan yazmanların ifadelerinde, el zanaatından alınmış olan birçok teşbih ve temsillerin bulunuşu, şehir hayat çevresinin tesirini gösterir.

Burjuvanın dünyaya karşı takındığı tavır ruhî hayatında da akse-der; edebî âbideleri, şövalyeliğin yüksekte uçan, hatta haddinden fazla yükseklerde duran gayesine nisbetle, yere yakın ve el ile tutulacak şekil arzederler. Şövalyelik âleminde duygunun hâkim olmasına karşı, burjuva dünyasında soğukkanlı mülâhaza ve düşünce hüküm sürer. Birçok kitaplar faydalı olmayı telkin ederler; kitapların haricen

daha kullanışlı bir şekil alışığı da, bu pratik zihniyeti tevsik ederler. İfadelerde öğretici ve ahlakçı bir ton kullanılır, ara sıra aydınlatıcı haller de kulağa çarpar. Şövalye erdemi düsturu yerine burjuva erdemi, asilzade kahramanlığı yerine zanaat sahibinin iş gayreti geçer. Hıristiyan kilise toprağından beslenen ve asilzadelerle burjuvanın müşterek malı olan görüşler, telâkkiler, kültür ve cemiyet tabaka değişiminden sonra dahi, varlıklarını idame ederler.

Genel olarak, şövalyelik ruhunun son akıntısının - İtalya, İspanya, Fransa ve İngiltere'ye nisbetle- daha az önemli olduğu XVI yüzyıl Almanya'sının edebî mahsulleri burjuva tarzındadır. Bu tecellinin bütün alâmetleri daha XV yüzyılın sonlarında şekillenmiştir. Devir, şehir iktisadiyatının yüksek bir inkişaf geçirdiği, burjuva kültürünün zengin bir surette geliştiği bir devirdir¹

Fitrî istidada dayanan yerli, halk kuvvetleriyle dışarıdan katılan akiyde ve irfan hazinesi arasında altıyüz yıl boyunca olagelen mücadele, yukarı tabakalarda umuma şâmil olmak üzere, yayılmıştır. Fakat diğer cihetten tam bir sessizlik içinde, köylü âlemi ile gitgide çekilmekte olan şövalye sınıfından, memurlar ve ruhanîlerden terekküp eden burjuva tabakası ortaya çıkmıştı. Burjuva sınıfı, o vakitlere kadar saraylara has bir şey olan edebiyatı, bağımsız bir şekilde kendi kuvvetiyle yuğurarak mal ve idame etmek, aslında halkın malı olduğu halde yüzyıllarla köy ve şehir halkı çevresinde durakalan malzeme ile birleştirerek halkça, herkese hitab eden bir tarzda yaratmak ödeviyle karşılaşmıştı.

Bu hususta müessir olan kuvvetleri ve neticelerini açıkça ayırmak ve tayin etmek her an için mümkün değildir. Yalnız şurası muhakkaktır ki, XIV. ve XV. yüzyıl mahsulleri, pek az istisnasiyle, gerek tavır, gerekse tesir bakımından öncekilerden esaslı bir şekilde ayrılık gösterir. Yeni edebiyatta aynı zamanda dar fakat hayatî, mahdut fakat herkesin anlayacağı bir şekilde kuvvetli bir ifade tarzı görünür. Şövalye çağının genişliği, büyüklüğü ile kahramanlık ve ruhî üstünlüğü ortadan kalkmış, o vakitlere kadar esas tonu teşkil eden saray-asilzade hayatı yerine edep ve adetleri tabîi ve sâde olan insan çevresinin havasına uyan burjuva-dindar hayatı geçmişti. Bütün basit insan çevrelerinde olduğu gibi, bu yeni cemiyette halkça, iptidaî, kabatarz rağbet görürdü. Onun için Ortaçağ'ın ciddî dramları yerine "Karnaval oyunları = Fastnachtspiele,, itibar almıştı.

Bu devrin edebiyatı, önceki yüzyılların bir hâle ışığı ile parlıyan eserlerin şöhretini taşımaz. Dil, ruh ve edebiyatın metalibi bakımından da öncekilerden hayli geridir. Bununla beraber, bu yeni eserlerde in'ikâs eden olaylar, öncekilerden daha az önemli değildir. Bilâkis, yeni burjuva cemiyetinin, o vakitlere kadar üstün sınıfların, asilzade, ruhanî

¹ Willy Andreas, s. 295-296.

ve bilgin tabakalarının imtiyazı olup halkın ancak uzaklardan işitebildiği fikrî hayatı, halk dünyasına inebilir bir hale koymayı denemesi bakımından önemlidir. Edebiyatın XIII. yüzyıla kadar gittikçe artmak suretiyle en kuvvetli bir şekilde aydın sınıfa göre biçilmiş kültür edebiyatı olmasına karşı, şimdi açık bir şekilde halkın, umumun malı olması temayülü hâkimdi. Bu devirde halk türküleriyle halk kitapları, latifeler ve halk dramlarının revaç buluşu, bu ruhî haletlerin akislerinden başka bir şey değildir. Sanki bütün halk kitaplarıyla bağı olmıyan edebiyatın, istediği kadar yüksek kültür kıymeti taşısın, bir milletin edebiyatı olmayacağı tehlikesi şevki tabîî ile sezilmiştir. Cermen unsurları, aşağı bir derecede olmak üzere, bir daha zafer elde etmişti; fakat köylülerin kalkınma savaşı dolayısıyla istikametın halktan tekrar hükümdarlara yönelmesi, Hümanizm ile Reformasyon'un ortaya çıkması yüzünden bu millî unsurların önüne, zamanımıza kadar tutunan¹ bir set çekilmiştir.

Geçiş çağında tabiatıyla halk türküleri de rağbet görmeye başlamıştı. Vâkıâ her millette olduğu gibi Alman halkı da dünya kurulalı beri türkü yakar ve çağırırdı. Fakat XIV. ve XV. yüzyıllarda sanki o vakte kadar edebî sınıfın dışında sayılan halk, kendi edebî kudretini sanki göstermek istiyormuş gibi bir sürü halk türküsü ortaya çıkmıştır. Butürküler, hâlâ bugün de olduğu gibi, o vakitler de sözün, sazın kime ait olduğu bilinmeden, genç ihtiyar, erkek kadın, herkesin ağzında yazısız, baskısız dolaşırdı.

Vakıa bütün halk türkülerinde olduğu gibi, bunlarda da fikir irtibatı, geçit zihniyeti, kaide ve nizam yoktu. Fakat dilin öz cevherinden, dili konuşan insanın samimî ruhundan kopan duyguları aksettirdiği için, bilhassa edebiyatın kısır zamanında çok cazipti.

Halk türkülerinin başlıca alanını insan yaşayışının en umumî bağlarını ilmekliyen mes'ut veya bedbaht sevgi, ayrılış, özlem, kavuşma, ümit, yeis, ölüm gibi tezahürlerle bahar-sonbahar, yaz-kış mevsimlerinde dolaşma nev'inden beşerî münasebetler, duygular teşkil ettiği gibi tarihî, dinî konulardan başka, destanî mahiyette olanları da vardı.

Manzum olması tabîî bulunan türküler dışındaki edebî yazıların göze çarpan belirtisi, yukarıda bilmünasebe temas ettiğimiz üzere, manzum eserler yerine mensur eserlerin rağbet almasıdır. Bilhassa halka hitap dolayısıyla tesir etmek isteyen kudretli vaizler, nesrin yolunu açmışlardı. Fakat bu vadide de esaslı tesir Fransa'dan gelmişti. Fransa'da daha XIII. yüzyılda manzum destanların yerini mensur hikâyeler tutmaya başlamıştı. Önceki devrin manzum şövalye edebiyatı, yiğit-

¹ Paul Fechter'in (s. 132) bu mütalâası hiç de yerinde değildir. Eserin 1941 yılında yazılmış olması dolayısıyla müellif, nasyonal sosyalizm'in tesirinden kendini kurtaramamıştır. Bu hususta yalnız «Fırtına ve coşkunluk=Sturm u. Drang» evrinde Herder ile Mörser'in halkı, Cermenliği kıymetlendiren ateşli yazılarını anmak kâfidir. Nitekim müellif bu açık hakikati başka bir münasebetle meskût geçememiştir. Bakınız; Paul Fechter, Gesch. d. deutsch. Literatur, s. 277-278

lik destanları, yeni mensur şekilleriyle, pkmuya susamış olanlara şunulmaya başlanmış ve bu suretle "Halk kitapları,, denilen edebî nevi ortaya çıkmıştı 1448 de Augsburg'da "Tristan ile Isolde,,nin hikâyesi basılmıştı. Hikâyede esas itibariyle Gottfried'in şiiri, kuvvetli bütün sadeliğine rağmen, okuyucusunu sürükliyen bir şekilde naklediliyordu. Fakat Gottfried zamanındaki sevgi telâkkisi ile yeni devrin anlayışı birbirinden çok uzaklaşmıştı¹.

Esas itibariyle halkın ruhundan kopan halk türkülerine nisbetle halk kitapları, kıyas kabul etmeyecek derecede edebî kültürü olan, yüksek tabakadan halk zümresine inmiş edebî mahsullerdir. Asıl anlamda halkın kendisinin yaratmış olmamasına rağmen, halk kitapları gerçekten bütün halkın malı olmuştur. Konuları: halkın fantazî ve ilgisini çekecek olan azizlerin menkabeleri macera seyahatleri, tarihî efsanevî hikâyelerle şark masalları, afsun, tılsım, rüya tâbiri ve saireden ibaretti².

Halk kitaplarından en çok tanınmış ve yayılmış olanı, 1800 yılları edebiyatında önemli bir hacim tutan, Goethe'nin kudretli eliyle içerisinde Alman insanlığının zamanımıza kadar senbolik siması in'ikas etmek suretiyle nihai şeklini alan "Doktor Faust,, kitabıdır. Uzun yüzyıllar boyunca ferde, şahsiyete yer vermiyen Ortaçağın son hüzmelerinin sönmekte olduğu devirde, bütün Batı insanlığının benliğine musallat olan kilise kayıtlarından âzâde bir surette hayat, dünya problemlerini, düşünen, duyan insanın zihnini yoran "niçin,, leri "neden,, leri çözmeğe uğraşan, hatta maksada varmak için, dinin en büyük menfuru olan şeytanla bağdaşan, o vakte kadar işidilmemiş, görülmemiş olan bir insan tipi, artık tehakkümden gına gelen insanlar nazarında, fevkalâde cazip ve emsalsiz bir şahsiyetti.

Ortaçağ'ın batmakta olduğu, diğer yönden humanizmin Almanya'ya yayıldığı çağlarda (1500 yıllarında), zamanın yavaş yavaş gelişmekte olan insan ruhunun, nefsinde temerküz edeceği, târih ve şahsiyetinde kendi benliğini, duyuş ve düşünüşünü, insan dünyasındaki rolünü idrak edeceği hüviyet, Doktor Faust, heyecan dalgalarının çırpındığı dünyada dolaşıyordu.

Lâkin eski hâkim mevkiini bir türlü elinden bırakmak istemiyen ruhanîlik son bir hamle ile bu yeni tehlikeyi baltalamak istiyordu. Sopenheim manastırının başkanı Johann von Trittenheim, astrolog Johann von Wirdung'a yazdığı bir mektupta: "Bana bahsettiğin adam bir serseri, bir sürtük ve bir dolandırıcıdan başka bir şey değildir. Bir dahi öyle dinsizce kilise düşmanlığı suretinde iddialara cüret edememesi için dayacağı hak ediyor,, v. b. şeklinde tavsif etmekle Faust'u hırpa-

¹ Paul Fechter, s. 136-142

² Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte, cilt II. s. 481.

lamak istiyor. Elli yıl sonra, yani 1550 yıllarında, Faust, şeytanla ittifak yapan, göklere uçan ve şeytan tarafından boynu bükülmek suretiyle canı çıkan biri olmakla beraber, az sonra bu âvâre sihirbaz yeniden halk kahramanı, milletin şuursuz bir surette yarattığı kendi timsali derecesine yükselir.

Böylece, çökmekte olan Ortaçağ, nihayet hakikatta ortaya çıkmakta, yükselmekte olan yeni devir dünyasının aynası, ruhi ideal simasını teşkil edecek olan şahsiyeti yaratmış bulunuyordu¹.

¹ Paul Fechter, s. 142-144.